

การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า

A COMPARATIVE STUDY OF THAI PUPPET AND BURMESE PUPPET PERFORMANCES

ศรียา หงษ์ยี่สิบเอ็ด^{1*}

Sariya Hongyeesibed^{1*}

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 202 ถ.ช้างเผือก ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300

Chiang Mai Rajabhat University, 202 Chang Phueak Road, Chang Phueak Sub-district, Mueang District, Chiang Mai Province 50300

*Corresponding author E-mail: Sariya.amary@gmail.com

(Received: Jun 18, 2020; Revised: Feb 6, 2021; Accepted: Mar 3, 2021)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา วิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า และเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน และการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์และการละครได้ในอนาคต โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ และสื่อสารสนเทศ นำมาประกอบการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า หุ่นกระบอกไทยกำเนิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยนายรื่น ซึ่งเลียนแบบมาจากหุ่นจีนไหหลำ ในขณะที่หุ่นกระบอกพม่าได้มีหลักฐานปรากฏเกี่ยวกับการแสดงหุ่นกระบอกเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 1987 (ค.ศ. 1444) สมัยพระเจ้านเรศวร รูปแบบการแสดงแบ่งออกเป็น 9 ประเด็น ได้แก่ 1. นักแสดง ผู้เชิดของไทยหนึ่งคนสามารถเชิดตัวหุ่นได้หลายตัวแต่ผู้เชิดของพม่าหนึ่งคนสามารถเชิดหุ่นได้เพียงตัวเดียวเท่านั้น 2. ตัวหุ่น ไทยจะมีเพียงศีรษะและลำตัว ไม่มีขา แต่หุ่นกระบอกพม่าจะมีร่างกายครบทุกส่วน แต่งกายเสมือนคนจริง 3. กลวิธีและเทคนิคลีลาการเชิดหุ่น ไทยจะเชิดด้วยวิธีการบังคับก้านไม้หรือไม้ตะเกียบที่ติดกับตัวหุ่นซึ่งบังคับจากด้านล่าง แต่พม่าจะใช้วิธีการเชิดด้วยการบังคับเชือกที่ร้อยติดกับตัวหุ่นซึ่งบังคับจากด้านบน 4. เรื่องที่นิยมแสดง หุ่นกระบอกไทยนิยมแสดงเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดี แต่พม่าจะนิยมเล่นเรื่องเกี่ยวกับนิทานชาดก ประวัติองค์พระเจดีย์ และประวัติศาสตร์ของพม่า 5. เครื่องดนตรี หุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่าแตกต่างกันที่วงปี่พาทย์ของไทยจะใช้ปี่ แต่การแสดงของหุ่นกระบอกพม่าจะใช้ขลุ่ยแทนปี่ ไม่มีซอ ขลุ่ยด็อก กลองแต้ว และม้าล่อ 6. โรงหุ่น โรงหุ่นกระบอกไทยจะมีขนาดเล็กกว่าโรงหุ่นกระบอกพม่า 7. ฉาก หุ่นกระบอกไทยจะมีประตูเข้าออกสองด้าน เน้นสีส้มและลวดลายที่วิจิตรงดงาม แต่พม่าจะไม่มีประตูเข้าออกเป็นฉากผืนเดียว 8. โอกาสที่แสดง หุ่นกระบอกไทยจะแสดงในงานมหรสพต่าง ๆ แต่พม่าจะเล่นในงานมงคล งานเฉลิมฉลองพระธาตุ และเทศกาลวันสำคัญต่าง ๆ และ 9. ขนบธรรมเนียมและความเชื่อในการเชิดหุ่นจะแตกต่างกันไปตามหลักความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีของชาตินั้น ๆ

คำสำคัญ: การแสดง, หุ่นกระบอกไทย, หุ่นกระบอกพม่า

¹ อาจารย์ประจำ สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ABSTRACT

This research was conducted to study the history of creating Thai and Burmese puppets, to analyze and compare their performance formats, and to create the body of knowledge that could be applied in teaching and creating dancing and acting arts. Qualitative research methodology was used which data from academic documents, observation, interviews, and information media was analyzed and synthesized.

The results showed that Thai puppets were invented during the reign of King Rama 5 by Mr Ruen, imitating Hainan Chinese puppet, while the first Burmese's ones occurred in 1444, King Noparod era. The performance formats were divided into 9 issues: 1. Thai puppet-actor could manipulate many puppet characters but only one Burmese could do. 2. Thai puppets had only heads and bodies without legs, while Burmese ones had full bodies dressed imitating real persons. 3. Puppet styles and techniques; Thai's puppets were manipulated by rods or chopsticks attached to the bodies, covering from the bottom, but Burmese's were attached by the rope which were controlled from the top of the puppets. 4. For popular showing, Thai puppets tended to be about literature, while Burmese played stories about Jataka, history of the Chedi, and the history of Myanmar. 5. Musical instruments; Thai Pi Phat with Pi was used in the show while flute was used instead without Saw-o, Klong-tak, Klong-taew, or Maa-lo in Burmese's. 6. Theaters, Thai's theaters were smaller than the Burmese ones. 7. The scenes; Thai had two doors emphasizing the color and the exquisite fine pattern, but Burmese did not have doors in and out, only a single scene. 8. The opportunities to perform; Thai puppet shows were performed in various theaters, while Burmese played in auspicious events and various important festivals. 9. Puppet traditions and beliefs were varied according to the beliefs, religions, cultures, traditions of the country.

KEYWORDS: Performance, Thai Puppet, Burmese Puppet

บทนำ

หุ่น เป็นศิลปะการแสดงเก่าแก่ประเภทหนึ่งของชนชาติไทยที่มีมาช้านาน ซึ่งจัดเป็นมหรสพชนิดหนึ่งที่ไม่มีการแสดง แต่ใช้หุ่นที่เสมือนรูปจำลองของคนจริงในการแสดง โดยมีคนเชิดหุ่นให้ร้ายรำในท่วงท่าต่าง ๆ (วิชชุดา วุฒาติตย์, 2542, น. 167) การละเล่นนี้มีได้มีในชนชาติไทยเพียงเท่านั้น หากแต่ยังมีการละเล่นทั่วทุกมุมโลก ลักษณะแตกต่างกันออกไปตามเชื้อชาติ โดยมนุษยประติษฐานหุ่นขึ้นเพื่อใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการแสดงเรื่องราว พบหลักฐานที่สันนิษฐานว่าโลกตะวันออกและโลกตะวันตกมีการเล่นหุ่นชนิดต่าง ๆ เกิดขึ้นในระยะไล่เลี่ยกัน ใช้คนชัก เชิด หรือบังคับแทนการแสดงของคนจริง หุ่นสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท อีกทั้งมีลักษณะเด่นที่แตกต่างกันออกไปตามศิลปะประจำชาตินั้น ๆ ดังที่ ประภาศรี

คำสะอาด (2542, น. 1) ได้กล่าวไว้ว่า หุ่นนี้มีการแสดงกันเกือบทุกชาติ เช่น จีน ชาว มอญ ญี่ปุ่นและฝรั่ง แต่ว่าวิธีการประกอบเครื่องกลไกให้ตัวหุ่นเคลื่อนไหวไปมา และลักษณะตัวหุ่นแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละชาติ การละเล่นหุ่นกระบอกนั้น ถือได้ว่าเป็นศิลปะการแสดงที่ผสมผสานศิลปกรรมหลายแขนงเข้าด้วยกัน มีความประณีตงดงาม และวิจิตรพิสดารที่เกิดจากฝีมือช่างศิลป์ ตลอดจนรูปแบบที่สะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละเชื้อชาติ ไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีศิลปะการเชิดหุ่นเป็นศิลปะประจำชาติ หน่วยงานทางด้านวัฒนธรรมได้ร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานกันอย่างต่อเนื่อง แต่ถึงกระนั้นหุ่นกระบอกไทยก็มิได้รับความนิยม ทำให้ปัจจุบันการแสดงหุ่นกระบอกจึงสามารถหาชมได้ยาก

ในขณะเดียวกันนั้นพม่าหรือสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เป็นประเทศเพื่อนบ้าน มีความสัมพันธ์กันมาช้านานนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศิลปะการแสดงบางแขนงมีความคล้ายคลึงกัน ดังเช่นการละเล่นหุ่นของไทยและพม่าที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาอย่างยาวนาน การสืบทอดและการพัฒนารูปแบบของการแสดงหุ่นต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ได้ทำสงครามกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ผสมผสานกับการพัฒนาการและความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีในสังคมปัจจุบันทำให้เกิดการหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาสู่ประเทศไทย กลุ่มเยาวชนชนนิยมวัฒนธรรมที่แปลกใหม่ ฉะนั้นอาจเป็นปัจจัยให้ศิลปวัฒนธรรมหลายแขนงอาจมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ผสมผสานนโยบายเชิงยุทธศาสตร์ “การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน” ที่ว่าด้วยการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมของไทยและประเทศสมาชิกอาเซียน ที่เน้นให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้อัตลักษณ์ของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติของแต่ละประเทศในภูมิภาคอาเซียน เพื่อสร้างความสำนึกรักและตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของชาติ มิให้สูญหายไป ทั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประวัติความเป็นมา รูปแบบการแสดงที่เป็นอัตลักษณ์ของหุ่นกระบอกไทย และหุ่นกระบอกพม่าว่ามีความโดดเด่น ความเหมือนและความแตกต่าง โดยสามารถนำไปบูรณาการให้เกิดประโยชน์ทางด้านการศึกษาและการอนุรักษ์ และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในยุทธศาสตร์ที่ 5 ว่าด้วยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ปลุกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เชิดชูและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของการแสดงของหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า
2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า
3. เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนและการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์และการละครในอนาคตได้

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษารูปแบบการแสดงจากการชมวีดิทัศน์การแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า
3. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
4. การให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและเสนอข้อแนะนำในการนำไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางาน
5. การสรุปผล อภิปรายผล และพัฒนางานวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์ เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ในฐานะข้อมูลต่าง ๆ ตลอดจนตีพิมพ์บทความวิจัยเพื่อเผยแพร่ในงานวิจัยในวารสาร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษาประวัติความเป็นมา และวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบการแสดงหุ่นกระบอกไทย และหุ่นกระบอกพม่าเท่านั้น โดยแยกตามองค์ประกอบ การแสดง 9 ประการ ได้แก่ ผู้แสดง ตัวหุ่น กลวิธีและเทคนิคลีลาการเชิดหุ่น เรื่องที่นิยมแสดง เครื่องดนตรี และเพลงที่ใช้ โรงหุ่น ฉาก โอกาสที่แสดง รวมไปถึงขนบธรรมเนียมความเชื่อการเชิดหุ่นของการแสดงหุ่นกระบอกไทยคณะจักรพันธ์ุ โปษยกฤตและหุ่นกระบอกพม่าคณะ Zawgyibyan Puppet Show

เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยนี้ มีการใช้เครื่องมือการวิจัยทั้งหมด 4 ชนิด ประกอบด้วย

1. ข้อมูลเชิงเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลต่าง ๆ โดยพิจารณาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ทั้งเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและรูปแบบการแสดงของหุ่นกระบอกไทย และหุ่นกระบอกพม่า
2. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเน้นการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยเลือกประเภทการสัมภาษณ์แบบรายบุคคล เป็นลักษณะการสัมภาษณ์

แบบไม่มีโครงสร้าง ซึ่งเป็นคำถามที่มีทั้งคำถามแบบปลายเปิดและปลายปิด

3. แบบสังเกต ผู้วิจัยได้สังเกตการณ์จากการชมการแสดงหุ่นกระบอกไทยคณะจักรพันธ์ุ โปษยกฤต (กระทรวงวัฒนธรรม, 2560) และหุ่นกระบอกพม่าคณะ Zawgyibyan Puppet Show (WS Channel, 2562) และบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

4. สื่อสารสนเทศ โดยการศึกษาสื่อวิดิทัศน์ที่มีการเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบแต่ละด้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับจากการค้นคว้าและรวบรวมในรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย การสังเกตการณ์ และสื่อสารสนเทศ

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์การแสดงหุ่นกระบอกไทย และหุ่นกระบอกพม่าผ่านการศึกษารูปแบบการแสดง และการจัดสร้างองค์ประกอบการแสดงทั้ง 9 ประการ

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัย ประเด็นที่ 1 ได้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า พบว่า หุ่นกระบอกไทยเริ่มกำเนิดและแพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นหุ่นที่เลียนแบบมาจากหุ่นจีนไหหลำ ริเริ่มขึ้นโดยช่างแกะสลักชาวนครสวรรค์ชื่อว่า นายรื่น ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อว่า นายเห่ง (ณัฐวุฒิ กิ่งตระกูล, 2553, น. 5) อีกนัยหนึ่งกล่าวว่า หุ่นกระบอกเป็นหุ่นเมืองเหนือหรือหุ่นเลียนอย่างเมืองเหนือ หมายถึงการเลียนแบบหุ่นลาว ไม่น่าจะเป็นหุ่นทางภาคเหนือของไทย เพราะไม่มีการปรากฏหลักฐานว่า ศิลปะการแสดงหุ่นนั้น เป็นการแสดงท้องถิ่นแต่อย่างใด (วิลาวัณย์ เสวตเตรณี, 2549, น. 23-24) ในเวลาต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ได้ทอดพระเนตรการแสดงหุ่นของนายเห่งเกิดความชื่นชอบและจดจำลักษณะหุ่นของนายเห่ง โดยให้หม่อมราชวงศ์เถาะ พยัคฆเสนา สร้างหุ่น และให้ผู้แสดงโขนละครในวังฝึกหัดเชิดหุ่น และมีคำสั่งให้แม่ครูเคลือบ ซึ่งในขณะนั้นเป็นนางละครของหม่อมราชวงศ์เถาะ เป็นผู้ถือได้ว่าร้ายร่างดงามมาก โดยหม่อมราชวงศ์เถาะได้ให้แม่ครูเคลือบนำลีลาการร้ายรำมาปรับใช้ใส่เป็นลีลาหุ่น แม่ครูเคลือบนอกจากจะร้ายรำได้อย่างงดงามแล้วยังมีน้ำเสียงที่ไพเราะ สามารถร้องเพลงหุ่น รวมถึงเพลงไทยได้อย่างไพเราะ ซึ่งเพลงไทยในปัจจุบันหลาย ๆ เพลง ต้นฉบับการเรียบเรียงเสียงร้องมาจากแม่ครูเคลือบต่อมานายเปี้ยก ประเสริฐกุล ซึ่งเป็นละครอยู่ในวังของหม่อมราชวงศ์เถาะ นายเปี้ยกนั้นได้เริ่มหัดเชิดหุ่นจนกระทั่งสามารถเชิดหุ่นได้ทุกตัว ไม่ว่าจะเป็นหุ่นตัวพระ นาง และตัวตลก ซึ่งต่อมาสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้นำการแสดงหุ่นของหม่อมราชวงศ์เถาะไปแสดงที่พระราชวังบางปะอินทร์ การแสดงในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จทอดพระเนตรด้วย เนื้อเรื่องที่แสดงในวันนั้นคือเรื่อง ขุนช้างขุนแผน โดยหม่อมราชวงศ์เถาะ ได้มอบหมายให้นายเปี้ยกเป็นผู้เชิดหุ่นขุนช้าง การแสดงในครั้งนั้นดำเนินเรื่องไปโดยราบรื่น จนกระทั่งจบการแสดงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยในหุ่นตัวตลกขุนช้างมาก จึงได้พระราชทานเงินถุงพระราชทานไปหนึ่งถุง และได้ทรงเรียกหม่อมราชวงศ์เถาะให้เข้าเฝ้าแล้วรับสั่งถามเกี่ยวกับหุ่น พอได้ความว่าเป็นหุ่นที่มีแกนกลางทำจากกระบอกไม้ไผ่ซึ่ง ทรงเรียกว่า “หุ่นกระบอก” ก่อนหน้านั้นผู้คนต่างขนานนามเรียกหุ่นชนิดนี้ว่า “หุ่นคุณเถาะ” อีกนัยหนึ่งเมื่อหม่อมราชวงศ์เถาะ มหาดเล็กได้สร้างหุ่นขึ้นในยุคนั้นแล้ว นายแกร ศัพทวานิช โขนในวังของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เห็นลักษณะหุ่นของหม่อมราชวงศ์เถาะ จึงได้ประดิษฐ์คิดสร้างหุ่นบ้าง แต่มีแขนขาซึ่งมีลักษณะเหมือนกับละครทุกประการ หุ่นชนิดนี้เรียกว่า “หุ่นละครเล็ก” โดยนายเปี้ยก ได้สร้างหุ่นกระบอกขึ้นโดยลักษณะหุ่นของนายเปี้ยกนี้ มีลักษณะเหมือนกับหุ่นของหม่อมราชวงศ์เถาะทุกประการ หลังจากกลับจากการ

แสดงหุ่นที่บางประอินทร์แล้ว ก็ได้มีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก สำหรับการแสดงหุ่นกระบอกในยุคนั้น ถือเป็นมหรสพที่ได้รับความนิยมกันเป็นอย่างมาก นับได้ว่าเป็นของใหม่ในสมัยนั้น ถึงกับมีการบันทึกไว้ว่าการแสดงหุ่นกระบอกหนึ่งคืนค่าว่าจ้างมีจำนวนเงินสูงถึงหนึ่งร้อยบาท นิยมแสดงหุ่นกระบอกในงานหลวงหรืองานของทางราชการ ได้แก่ งานสมโภชตามนักขัตฤกษ์หรืองานพระบรมศพของเจ้านายหรือที่เรียกกันว่า งานพระเมรุ ที่มีการแสดงมหรสพตามชองระทา สำหรับงานราชภูธรนั้นนิยมเล่นกันในงานศพ

หุ่นกระบอกคณะจักรพันธ์ุ โปษยกฤต เกิดขึ้นมาจากการได้มีโอกาสชมการแสดงของนายเปี้ยก ประเสริฐกุล เรื่องพระอภัยมณี ทางโทรทัศน์ในราว

พ.ศ. 2489 – 2499 ได้ทำหุ่นกระบอกขึ้นและได้รับการถ่ายทอดวิชาการเชิดหุ่นจากคุณครูขึ้น (ประเสริฐกุล) สกุลแก้ว เจ้าของหุ่นกระบอกคณะนายเปี้ยก และได้จัดการแสดงหุ่นกระบอกสมัครเล่น “คณะจักรพันธ์ุ โปษยกฤต” ขึ้นที่โรงละครแห่งชาติโรงเล็ก เก็บเงินรายได้โดยเสด็จพระราชกุศล หลังจากนั้นได้สร้างหุ่นกระบอกเพื่อใช้ในการแสดงอีกมากมายหลายเรื่อง (จักรพันธ์ุ โปษยกฤต, 2529)

ปัจจุบันการแสดงหุ่นกระบอกไทยสามารถพบเห็นการแสดงได้น้อยมาก มักจะพบเห็นได้ในพระราชพิธีสำคัญ การแสดงเฉพาะกิจที่มีผู้ว่าจ้าง คณะหุ่นกระบอกให้ไปแสดงในงานเทศกาลต่าง ๆ เท่านั้น

ภาพที่ 1 หุ่นกระบอกไทย

ที่มา: ก่องแก้ว วีระจักษ์, 2551

ประวัติความเป็นมาของหุ่นกระบอกพม่า มักนิยมเรียกละครหุ่นของพม่าในรูปแบบนี้ว่า หุ่นสาย (Yoke Thé) มีหลักฐานปรากฏเกี่ยวกับการแสดงหุ่นกระบอกเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ.1987 (ค.ศ.1444) สมัยพระเจ้านรปติ ได้สร้างแผ่นศิลาจารึกไว้ที่พระเจดีย์ทูปาโยน ในเมืองสะแก เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงความสามารถของพระองค์ และแสดงถึงฝีมือด้านศิลปะของข้าทาสที่สร้างเจดีย์ทูปาโยน (ประภาศรี คำสะอาด, 2542, น. 9) มีการจัดแสดงและพัฒนาต่อมาจนได้รับความนิยมสูงสุดในรัชสมัยพระเจ้าโบดอพญาหรือ

พระเจ้าปดุง แห่งราชวงศ์คองบอง ประเทศพม่าได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและทางวัฒนธรรมครั้งสำคัญที่ส่งผลต่อการละครและการแสดงหุ่นนาฏศิลป์พม่ายุคนี้ถือได้ว่าเป็นยุคที่รุ่งเรืองมาก อีกทั้งได้ปรับปรุงให้มีมาตรฐานมากขึ้น เนื่องจากพระเจ้าชเวตอง พระมหาอุปราชทรงสนพระทัยด้านนี้มาก ทรงส่งคณะนาฏศิลป์พม่าไปศึกษาท่ารำและดนตรีจากประเทศใกล้เคียง เช่น ลาว ไทย เขมร และชวา ส่งผลให้นาฏศิลป์พม่ารวมถึงการแสดงละครหุ่นพม่าได้รับวัฒนธรรมของประเทศใกล้เคียงมาปรับใช้ในการพัฒนาศิลปะการแสดง

ของชาติในแขนงต่าง ๆ ให้มีความแปลกใหม่ น่าสนใจ และมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้นาฏศิลป์พม่าในยุคนี้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง

กระทั่งเมื่อถึงรัชสมัยของพระเจ้ามินดง พระมหากษัตริย์องค์สุดท้ายของพม่า ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติกับพระนางศุภยาลัต ศิลปะการแสดงหุ่นตกร้ามาก เนื่องจากพระมหากษัตริย์ไม่ทรงโปรดศิลปะแขนงนี้ ด้วยความอ่อนเยาว์และไร้เดียงสาทางการเมือง ทั้งสองพระองค์พำนักอยู่แต่ในพระราชวัง ทรงปิดกั้นตนเองจากโลกภายนอกและสนพระทัยแต่การละครและพระราชพิธีในราชสำนักเท่านั้น ภายหลังอังกฤษได้เข้ามายึดครองในช่วงปี พ.ศ. 2429 การแสดงหุ่นพม่าจึงแทบจะสูญสิ้นไป (สุนทร ชุตินทรานนท์, 2542, น. 156)

คณะ Zawgyibyan Puppet Show คณะนี้ตั้งที่เมืองพุกาม ใกล้กับวัด Gawdawpalin เจ้าของคณะชื่อ อุหม่าละ เป็นผู้ที่มีความชำนาญทั้งทางการเล่น และทำหุ่น อีกทั้งเป็นผู้ที่พยายามรักษาประเพณีวัฒนธรรมของพม่าไว้เป็นเวลานานกว่าครึ่งศตวรรษ ภายหลังอุหม่าละ ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้นี้ให้กับลูกชายที่ชื่อ “เอาตวย” ปัจจุบัน “เอาตวย” ได้นำหุ่นกระบอกมาแต่งแต้มสีสัน พร้อมกับนำมาแกะสลักด้วยตัวเขาเอง แต่คงลักษณะเดิมไว้ทุกประการ

ปัจจุบันการแสดงหุ่นกระบอกพม่าหรือที่เรียกกันว่า หุ่นสาย ได้ถูกฟื้นฟู อนุรักษ์ และเผยแพร่จนกลายเป็นศิลปะการแสดงประจำชาติของประเทศพม่า นิยมแสดงในงานมหกรรม เทศกาลสำคัญ และวาระโอกาสสำคัญต่าง ๆ

ภาพที่ 2 หุ่นกระบอกพม่าหรือหุ่นสายพม่า
ที่มา : ผู้วิจัย

ประเด็นที่ 2 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของรูปแบบการแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า โดยแบ่งรูปแบบการแสดงออกเป็น 9 ประเด็น ได้แก่ ผู้แสดง ตัวหุ่น กลวิธี

และเทคนิคลีลาการเชิดหุ่น เรื่องที่นิยมแสดง เครื่องดนตรี และเพลงที่ใช้ โรงหุ่น ฉาก โอกาสที่แสดง และขนบธรรมเนียมความเชื่อการเชิดหุ่น ซึ่งสามารถเปรียบเทียบในรูปแบบตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของการแสดงหุ่นกระบอกไทยและพม่า

ที่	รูปแบบการแสดง	การเปรียบเทียบการแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า	
		ความเหมือน	ความแตกต่าง
1	ผู้แสดง	ใช้ นักแสดงได้ ทั้งชายและหญิง	หุ่นไทยคนเชิดหนึ่งคนเชิดหุ่นได้หลายตัว แต่หุ่นพม่าคนเชิดหนึ่งคนเชิดหุ่นได้เพียงตัวเดียว
2	ตัวหุ่น	ประดิษฐ์ตัวหุ่นเลียนแบบตัวละครต่าง ๆ	ขนาด รูปร่าง และสัดส่วน โดยหุ่นไทยมีเพียงท่อนบนคือศีรษะและลำตัวไม่มีขา แต่หุ่นพม่าจะครบทุกสัดส่วน
3	กลวิธีและเทคนิคลีลาการเชิดหุ่น	ไม่มี	หุ่นไทยการเชิดจะบังคับจากก้านไม้ตะเกียบด้านล่างตัวหุ่น แต่หุ่นพม่าบังคับจากเชือกที่ร้อยติดตัวหุ่น
4	เรื่องที่นิยมแสดง	แสดงเรื่องราวเกียรติหรือรามายณะ เช่นเดียวกัน	หุ่นไทยนิยมแสดงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีไทย แต่หุ่นพม่านิยมแสดงเรื่องที่แต่งขึ้น
5	เครื่องดนตรีและเพลงที่ใช้	ใช้วงดนตรีปี่พาทย์ในการบรรเลงประกอบการแสดงหุ่น	วงปี่พาทย์ไทยใช้ปี่ แต่วงปี่พาทย์พม่าใช้ขลุ่ย ไม่มีกลองตอก กลองแต้ว และฆ้อง
6	โรงหุ่น	ไม่มี	โรงหุ่นกระบอกไทยจะมีขนาดเล็ก มีฝากันทึบ แต่โรงหุ่นกระบอกพม่าตั้งที่ลานโล่ง ไม่มีอุปกรณ์ประกอบฉากมากนัก
7	ฉาก	ไม่มี	ฉากหุ่นไทยมีทางเข้าออกสองด้าน ลวดลายวิจิตรงดงาม แต่ฉากหุ่นพม่าไม่มีประตูเข้าออกใช้เฉพาะฉากป่าและพระราชวังเท่านั้น
8	โอกาสที่แสดง	ใช้ในการมหรสพต่าง ๆ เทศกาลและราชพิธีสำคัญ	ไม่มี
9	ขนบธรรมเนียมและความเชื่อ	มีการไหว้ครูหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนเริ่มการแสดงทุกครั้ง	ไทยจะบูชาครุฑฯ หรือพ่อก่ ส่วนพม่าจะบวงสรวงนัตก่อนเริ่มการแสดง อีกทั้งหุ่นพม่าที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาจะใช้เพียงผู้ชายแสดงเท่านั้น

จากตารางข้างต้น จะพบว่า รูปแบบการแสดงของหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า มีทั้งรูปแบบที่เหมือนกันและแตกต่างกัน 5 ประเด็น ได้แก่ ผู้แสดงตัวหุ่น เรื่องที่นิยมแสดง เครื่องดนตรีและเพลงที่ใช้ และขนบธรรมเนียมและความเชื่อ ส่วนรูปแบบที่เหมือนกันคือโอกาสที่แสดง อีกทั้งรูปแบบที่แตกต่างกัน 3 ประเด็น ได้แก่ กลวิธีและเทคนิคลีลาการเชิดหุ่น โรงหุ่น และฉากซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังนี้

1. ผู้แสดง

การแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่า มีความเหมือนคือการแสดงสามารถใช้ได้ทั้งชายและหญิง ผู้แสดงประกอบด้วย ผู้เชิด นักดนตรี นักร้อง จำนวนของผู้เชิดขึ้นอยู่กับจำนวนของตัวละครในท้องเรื่องนั้น ๆ ผู้เชิดต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความสามารถ ได้รับการฝึกฝนมาเป็นระยะเวลานาน เนื่องจากตัวหุ่นมีกลไกการเชิดที่ค่อนข้างซับซ้อน หุ่นของทั้งสองชาตินี้มีความแตกต่างกันตรงที่การแสดงหุ่นกระบอกของไทยผู้เชิดจะต้องร้องและเจรจาเอง ผู้เชิดหนึ่งคนสามารถเชิดได้หลายตัว ในขณะที่หุ่นกระบอกพม่าจะมีนักร้องประจำหุ่นแต่ละตัว ผู้เชิดหนึ่งคนสามารถเชิดหุ่นได้เพียงตัวเดียวเท่านั้น เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะลักษณะของหุ่นพม่ามีสายชักจำนวนมากทำให้เกิดความยุ่งยากในการสลับเปลี่ยนตัวละคร

2. ตัวหุ่น

ตัวหุ่นถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการแสดงหุ่นกระบอก หุ่นของทั้งสองชาติเหมือนกันตรงที่ตัวหุ่นประดิษฐ์ขึ้นเลียนแบบตัวละครที่ปรากฏในการแสดงนั้น ๆ โดยตัวหุ่นของทั้งสองชาตินี้มีความแตกต่างกันออกไปทั้งรูปร่าง ขนาด และสัดส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนประกอบของตัวหุ่นกระบอกไทยนั้น ประกอบด้วยส่วนหัว ลำตัว และแขน ไม่มีขา ในลำตัวของหุ่นจะมีลักษณะกลวงมีก้านไม้ 2 ด้าม ติดอยู่ด้านในของตัวหุ่น ส่วนหุ่นพม่าจะมีส่วนประกอบที่มากกว่าคือ มีส่วนคอ มือ ขา และเท้าแยกออกมา การแกะสลักเค้าโครงลำตัวจะเน้นความพิถีพิถันเฉพาะส่วน เช่น ใบหน้า มือ เท้า หรือส่วนที่มองเห็นชัดเจนจากภายนอก จุดเด่นที่เห็นได้ชัดคือ ใบหน้าจะทาสีด้วยสีขาว ตาและคิ้วสีดำ ปากทาสีแดง ผ้มักใช้ของจริง ดวงตาฝังด้วยเปลือกหอยเพื่อให้เกิด

ประกาย ส่วนอื่น ๆ กลับไม่เน้นเพราะมีเสื้อผ้าห่อหุ้มอยู่ ข้อต่อส่วนต่าง ๆ ของอวัยวะในตัวหุ่นจะยึดด้วยเดือยหรือลวด เพื่อให้ขยับและเคลื่อนไหวในกิริยาต่าง ๆ ได้ง่าย เครื่องแต่งกายของหุ่นจะมีรูปแบบ สีล้น และลวดลายที่แตกต่างกันออกไปตามเอกลักษณ์ของเชื้อชาติ เช่น ลวดลายของเสื้อผ้าหุ่นกระบอกไทยมักนิยมใช้ลายกนก ซึ่งเป็นลายเอกลักษณ์ประจำชาติของไทย ที่สำคัญลักษณะเสื้อของหุ่นกระบอกไทยจะใช้ผ้าฝ้ายเดียวทรงกระสอบ คลุมยาวทั้งตัว ไม่มีแขน ไม่ใช้ผ้าหลายชิ้น เครื่องประดับและศิราภรณ์ต่าง ๆ จะประดับตกแต่งตามฐานันดรศักดิ์ของตัวละคร ส่วนเครื่องแต่งกายของหุ่นกระบอกพม่าจะแยกออกเป็นชั้นคล้ายกับการแต่งกายของคนจริง แต่ละตัวละครจะสวมเครื่องประดับน้อยชิ้น เนื่องจากชุดการแต่งกายของพม่ามักประดับด้วยดินเงิน ดินทอง กระฉก และวัสดุอื่น ๆ ที่ใช้แทนเครื่องประดับได้อยู่แล้ว

ในส่วนของหุ่นกระบอกพม่านั้นมีข้อกำหนดว่าจะต้องใช้หุ่นเพียง 28 ตัว ซึ่งเป็นไปตามบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ต่อมาได้จัดตั้งคณะหุ่นกระบอกที่มีความเข้มงวดโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นรากฐานในเวลาเดียวกันได้ให้อิสระในการตกแต่งตัวละครให้งดงาม โดยหุ่นแต่ละตัวจะมีความหมายพิเศษในทุกฉาก ทุกการแสดงต้องไม่เน้นแต่ความบันเทิงเท่านั้น จะต้องมีการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม คำสอนในทางศาสนา บางประการเข้าไว้ด้วย รัฐมนตรี ฐิตธอ ได้ลงจำนวนหุ่นให้เหลือเพียง 28 ตัว ตามความเชื่อเกี่ยวกับธาตุในร่างกายมนุษย์ที่มีอยู่ 28 ธาตุ มีจุดประสงค์เพื่อยืนยันว่าหุ่นกระบอกนั้นสร้างขึ้นบนรากฐานของหลักคำสอนทางศาสนาพุทธอย่างแท้จริง (หอม คลายานนท์, 2545, น. 288-289) คณะละครหุ่นทุกคณะจะต้องยึดหลักนี้อย่างเคร่งครัด หากคณะใดฝ่าฝืนจะต้องลงโทษอย่างหนัก ต่างจากหุ่นกระบอกของไทยที่ไม่ได้กำหนดในเรื่องของจำนวนของหุ่น จำนวนของหุ่นขึ้นอยู่กับคณะละครนั้น จะสร้างสรรค์ขึ้นมาตามท้องเรื่องที่แสดง

3. กลวิธีและเทคนิคลีลาการเชิดหุ่น

ในการเชิดหุ่นกระบอกพม่านั้น ตัวหุ่นมีกลไกการเชิดที่ซับซ้อน เนื่องจากมีสายชักจำนวนมากที่ห้อย

มาจากด้านบน โดยจะเชื่อมต่อกับข้อต่ออวัยวะส่วนต่าง ๆ ของตัวหุ่น สายเหล่านี้มีหน้าที่บังคับตัวหุ่นให้เคลื่อนไหวตามอาภักดิ์ปฏิกิริยาเลียนแบบคนจริงได้อย่างสมจริง ทำให้หุ่นเคลื่อนไหวได้หลากหลายทิศทาง ด้วยเหตุนี้ผู้ที่จะเชิดหุ่นกระบอกพม่าได้จะต้องฝึกฝนเป็นระยะเวลานาน แตกต่างจากหุ่นกระบอกไทย กลไกการเชิดของตัวหุ่นจะน้อยกว่า หุ่นสามารถเคลื่อนไหวได้ด้วยการบังคับก้านไม้ หรือ ไม้ตะเกียบ ที่ติดกับตัวหุ่น เป็นผลทำให้หุ่นสามารถเคลื่อนไหวได้เฉพาะส่วนหัวและส่วนแขนเท่านั้น ผู้เชิดต้องใช้เทคนิคเฉพาะตัวในการทำให้หุ่นเกิดความสมจริง โดยอาศัยลีลาท่าทางด้านนาฏศิลป์ไทย เช่น การโยกตัว การกล่อมตัว การยกตัว การเดินเส้า เป็นต้น

4. เรื่องที่นิยมแสดง

การแสดงหุ่นกระบอกไทยจะแสดงเนื้อเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดีไทย ซึ่งนำมาจากการแสดงละครไทยทั้งสิ้น โดยเรื่องที่หุ่นมักนำมาเล่นคือเรื่อง พระอภัยมณีสังข์ทอง และรามเกียรติ์ ยกเว้น 2 เรื่อง ที่ไม่นิยมนำมาแสดง คือ อิเหนาและอุณรุท (จักรพันธ์ุ โปษยกฤต, 2529) ในส่วนของหุ่นกระบอกพม่า มักจะนิยมเล่นเรื่องที่แต่งขึ้น ไม่มีการหยิบยืมหรือคัดลอกบทของคณะเป็นอันขาด ยกเว้นแต่บางบทเพลงที่จะนำมาบรรเลงใช้ร่วมกันบ้าง ส่วนเรื่องที่แสดงเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับนิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน ตำนานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับนักร้องพระเจดีย์ ประวัติศาสตร์ของพม่า และมหากาพย์รามายณะฉบับภาษาไทย ซึ่งได้รับมาเมื่อครั้งที่เข้าตีกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2310 ในระยะแรกไม่ปรากฏว่าพม่านิยมนาฏลีลาเรื่อง “รามายณะ” แต่ภายหลังเมื่อกษัตริย์พม่าได้เล็งเห็นคุณค่าของวรรณคดีเรื่องนี้ว่าเป็นเรื่องราวที่ส่งเสริมคุณธรรมความดี อีกทั้งยังมีความสนุกสนาน จึงโปรดให้มีการเผยแพร่วรรณคดีเรื่องรามายณะออกไปจนทำให้กลายเป็นที่นิยมในประเทศพม่า (ประภาศรี คำสะอาด, 2542, น. 4) นอกจากนี้ หุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่ายังมีการแสดงเรื่องรามเกียรติ์เหมือนกันแต่ต่างกันที่องค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ลักษณะของตัวหุ่น ลักษณะเครื่องแต่งกาย วิธีการเชิดเครื่องดนตรี และเพลงที่ใช้ เป็นต้น

5. เครื่องดนตรีและเพลงที่ใช้

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงหุ่นกระบอกไทยสามารถใช้ได้ทั้งวงปี่พาทย์เครื่องห้า วงปี่พาทย์เครื่องคู่ และวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ แต่โดยทั่วไปมักจะนิยมใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า อันประกอบไปด้วย ระนาด ซอวง ตะโพน กลองแขก และกลองทัด อีกทั้งในการแสดงหุ่นกระบอกไทยจะมีเครื่องดนตรีที่นอกเหนือจากดนตรีปี่พาทย์ คือ ซออู้ กลองต๋อง กลองแต้ว ม้าล่อ (ยูร กมลเสวีรัตน์, 2540, น. 103-106) เพลงและทำนองเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงจะเป็นเพลงและทำนองไทย ในส่วนหุ่นกระบอกพม่าจะมีเครื่องดนตรีเพลง ทำนอง และจังหวะที่เป็นเอกลักษณ์ในแบบของพม่า เครื่องดนตรีที่ใช้จะคล้ายกับเครื่องดนตรีของไทย เช่น แนน (Hne) คือปี่พม่า ปาลไว (Palwei) คือขลุ่ย บยอ (Byaw) คือกลอง คยี้แวง (Kyay Waing) คือซอวง ลินกวิน (Lin Gwin) คือฉาบ ชิ (Ci) คือฉิ่ง วาเลตโซก (Wa Letkhoke) คือ กรับ จากเครื่องดนตรีพม่าข้างต้น จะเห็นได้ว่า เครื่องดนตรีพม่าที่ใช้ประกอบการแสดงหุ่นจะคล้ายกับวงปี่พาทย์ของไทย แต่ต่างกันตรงที่วงปี่พาทย์ของไทยจะใช้ปี่ แต่ของหุ่นกระบอกพม่าจะใช้ขลุ่ยแทนปี่ ไม่มีซออู้ กลองต๋อง กลองแต้ว และม้าล่อ

6. โรงหุ่น

โรงหุ่นกระบอกไทยจะมีขนาดเล็กกรุบสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีขนาดโดยประมาณ กว้าง 5 เมตร ยาว 5 เมตร ยกความสูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตร ถึง 1.5 เมตร หรือสร้างให้สูงเท่ากับหัวไหล่คนที่ยืนให้คนดูสามารถนั่งดูหรือยืนดูได้สะดวก ความสูงจากพื้นโรงถึงหลังคาประมาณ 4 เมตร ด้านข้างและด้านหลังเป็นฝากระดานทึบ จะมีช่องระบายลมและมีประตู แต่ด้านหน้าเปิดเพื่อชิงฉาก ส่วนโรงหุ่นกระบอกพม่าจะมีขนาดใหญ่กว่าโรงหุ่นกระบอกไทย ในส่วนโรงหุ่นกระบอกพม่านั้นจะมีขนาดเวทีสูงถึง 9 เมตร มักจะตั้งบริเวณลานโล่ง ไม่มีอุปกรณ์ประกอบฉากมากนัก มีเพียงฉากที่วาดลวดลายต่าง ๆ เช่น ป่าหรือท้องพระโรงในพระราชวัง สูงระดับเอวของผู้ชัก เมื่อจบการแสดงของแต่ละตัวแล้ว จะเข้าโรงทางด้านขวาหรือซ้ายของเวที ยกเว้นเสียแต่ตัวละครที่มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จะเข้าออกด้วยการบินลอยไปลอยมาเหนือฉาก

7. ฉาก

ฉากของหุ่นกระบอกไทย จะเน้นความวิจิตรงดงาม อลังการ สีสัน ลวดลายวาดด้วยลายกนกและลายไทยเป็นส่วนใหญ่ ติดตั้งอยู่ลึกจากด้านหน้าโรงเข้าไปประมาณ 1 ศอก ชายผ้าลอยจากพื้นโรงประมาณ 1 ศอก เพื่อให้คนเชิดสอดมือออกไปเชิดหุ่นได้ ด้านล่างของฉากจะเขียนเป็นกำแพงเมือง มีใบเสมาสูงประมาณ 1 ศอก ทำด้วยผ้าโปร่งหรือมู่ลี่ เพื่อให้คนเชิดมองเห็นตัวหุ่นขณะที่ผ้าด้านบนของฉากเป็นผ้าระบายปักไหมทองเป็นลายแบบจีนอย่างวิจิตรพิสดาร หรืออาจจะเป็นลายกระดาดทองน้ำตะโก หน้าฉากจะติดแผงกระจกภาพเขียนภาพต่าง ๆ บังชายผ้าโปร่งไว้ เพื่อไม่ให้เห็นมือของคนเชิดลอยออกมา จึงเรียกกระจกนี้ว่า “กระจกบังมือ” ในส่วนฉากการแสดงหุ่นกระบอกพม่า นั้น มักนิยมใช้เพียงฉากป่าและท้องพระโรงเท่านั้น เนื่องมาจากการแสดงหุ่นกระบอกพม่า นั้น มักแสดงเรื่องราวที่มีเหตุการณ์อยู่ในป่าทั้งสิ้น บริเวณฉากไม่ค่อยมีอุปกรณ์ประกอบฉากมากนัก เพราะจะทำให้ผู้เชิดสามารถเคลื่อนไหวตัวหุ่นได้ยาก

8. โอกาสที่แสดง

การแสดงหุ่นกระบอกไทยมักจะใช้ในงานมหรสพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในงานพระราชพิธีหรืองานพระเมรุของเจ้านาย ปัจจุบันสามารถหาชมได้ยากเพราะขาดการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะการเชิดหุ่นส่งผลให้คณะละครหุ่นกระบอกมีจำนวนน้อยลง ซึ่งเอนก นาวิกมูล (2519, น. 41-42) ได้กล่าวไว้ว่าหุ่นเป็นมหรสพเก่าแก่ของไทยควบคู่กันมากับการเล่นชนิดอื่น อันได้แก่ ละคร โขน หนัง ตลอดจนการเล่นไม้สูง ระเบ็ง โมงครุ่ม การจับระบำ เป็นต้น มหรสพเหล่านี้ มักจะถูกนำมาแสดงในงานพระเพลิงเจ้านาย และงานเฉลิมฉลองต่าง ๆ

ในขณะที่การแสดงหุ่นกระบอกพม่าเดิมเป็นเครื่องราชูปโภคของพระกษัตริย์และขุนนาง มีการใช้หุ่นเพื่อเป็นการรักษาเกียรติ โดยปกติแล้วหุ่นกระบอกพม่าจะเล่นในงานมงคล งานเฉลิมพระธาตุ และเทศกาลวันสำคัญต่าง ๆ ของพม่า

9. ขนบธรรมเนียมและความเชื่อ

ในการเชิดหุ่นจะมีขนบธรรมเนียมและความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปตามหลักความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณีของชาตินั้น ๆ ดังเช่น ก่อนการแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่าจะมีการไหว้หรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนเริ่มมีการแสดงทุกครั้งเช่นเดียวกันแต่ไทยจะมีความเชื่อว่า ตัวหุ่นที่สำคัญที่ทุกคณะจะต้องมีคือ ตัวพระครูฤๅษี หรือที่เรียกกันว่า “พ่อแก่” อันถือกันว่าเป็น “พระภคตมหาฤๅษี” บรมครูแห่งนาฏศิลป์ หุ่นพระครูฤๅษีหรือพ่อแก่นี้จะต้องนำไปตั้งบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนทุกครั้งที่มีการแสดง หรือแม้ไม่มีการแสดงก็จะบูชาไว้ในที่อันสมควร แต่ทางพม่านั้นจะเป็นการบวงสรวงนัต อีกทั้งความเชื่อต่าง ๆ ในการแสดงหุ่นกระบอกไทย เช่นมิให้คนในคณะลงจากโรงหุ่นในระหว่างการแสดง เพราะหากก้าวลงจากโรงหุ่นบริเวณที่มีครูบาศาจารย์คุ้มครองอยู่เมื่อใด ก็อาจจะถูกฝ่ายตรงข้ามกระทำเอาถึงกับเจ็บป่วยทุพพลภาพ เป็นต้น เมื่อจะนำตัวหุ่นเข้าโรงแสดงในกรณีที่หุ่นไม่ได้ใส่หีบมาแต่แต่งตัวมาเสร็จ หุ่นตัวแรกที่ก็จะถือนำเข้าโรงแสดงคือหุ่นพระครูฤๅษีหรือพ่อแก่ ต่อจากนั้นก็จะเป็นหุ่นพระ นาง และยักษ์ตามลำดับ ไม่นิยมนำหุ่นยักษ์เข้าบริเวณโรงก่อน ถือว่าทำให้ “ร้อน” ส่วนการนำหุ่นออกจากบริเวณโรงนั้นไม่ถือเป็นประเพณีเคร่งครัด การเข้าฉากออกฉากของตัวหุ่นก็ถือเป็นประเพณีว่า หุ่นทุกตัวโดยเฉพาะตัวเอก เช่น ตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ ตัวลิง ทั้งหลาย จะต้องร่ายรำเยื้องกรายออกฉากเข้าฉากทางประตูเสมอ หุ่นจะไม่มีส่วนผลุบโผล่ขึ้นมาจากกระจกบังมือหรือเวทีเป็นอันขาดนอกจากจะเป็นบทตลกเฉพาะตัว เช่น บทตลกเงือก หรือยายเงือก เป็นต้น และขณะแสดง ถ้าศีรษะหุ่นตัวใดเกิดหลุดตกออกจากตัวหุ่นขณะกำลังร่ายรำทำบทรบถ ถือกันว่าเป็นอัปมงคลที่ไม่บังควรจะทำให้เกิดขึ้น แสดงให้เห็นถึงความบกพร่องของผู้จัดเตรียมแต่งตัวหุ่นซึ่งเป็นเรื่องที่ยึดถือกันมาก (ชูศรี สกุลแก้ว, 2548, น. 158-167)

ขนบธรรมเนียมในการแสดงหุ่นกระบอกพม่ามักจะเรียกการแสดงหุ่นกระบอกนี้ว่า Marionette Theatre เป็นการแสดงที่แสดงได้ทั้งชายและหญิง แต่จะไม่อนุญาตผู้หญิงให้แสดงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชาดกประวัติศาสตร์ และ

ประวัติองค์เจดีย์ หุ่นเหล่านี้เมื่อไม่ได้แสดงจะมีการเก็บรักษาไว้อย่างดี มีการตั้งโต๊ะบูชาไว้บนหิ้ง โดยจะแบ่งเป็น 2 หิ้ง หิ้งหนึ่งจะอยู่ด้านขวาเป็นหุ่นชั้นสูง จำพวกเทพต่าง ๆ ส่วนอีกหิ้งหนึ่งจะเป็นหุ่นจำพวก สัตว์ มนุษย์ หรือ อมนุษย์ จะเก็บไว้ที่หิ้งด้านซ้าย หุ่นแต่ละตัวจะต้องมีชิ้นส่วนและอวัยวะครบทุกชิ้น เรื่องที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ห้ามนำมาเป็นเรื่องล้อเลียนและดูหมิ่นโดยเด็ดขาด รวมถึงไม่แสดงเรื่องตลกหยาบโลน หากคณะใดฝ่าฝืนจะได้รับโทษรุนแรง การแสดงหุ่นกระบอกทุกครั้งต้องขออนุญาตจากนายกเทศมนตรี ยกเว้นแต่ในงานประจำปีของเจดีย์หรืองานของวัดต่าง ๆ

สรุปผลการวิจัย

หุ่นกระบอกไทย เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เลียนแบบมาจากหุ่นจีนไหหลำ ริเริ่มขึ้นโดยนายเหงะ ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้นำรูปแบบหุ่นของนายเหงะให้หม่อมราชวงศ์เถาะ พยัคฆเสนา สร้างหุ่นและให้ผู้แสดงโขนละครในวังฝึกหัดเชิดหุ่น ให้แม่ครูเคลือบนำลีลาการรำร่ายมาปรับใช้ใส่เป็นลีลาหุ่น ต่อมานายเปี้ยก ประเสริฐกุล ซึ่งเป็นละครอยู่ในวังของหม่อมราชวงศ์เถาะ เป็นผู้เชิดหุ่นขุนช้างในการแสดงถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพอพระราชหฤทัยจึงทรงเรียกหุ่นชนิดว่า “หุ่นกระบอก” ก่อนหน้านั้นผู้คนต่างขนานนามเรียกหุ่นชนิดนี้ว่า “หุ่นคุณเถาะ” อีกนัยหนึ่ง นายแกร ศัพท์วานิช โขนในวังของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ประดิษฐ์คิดสร้างหุ่นที่มีลักษณะเหมือนกับละครทุกประการ หุ่นชนิดนี้เรียกว่า “หุ่นละครเล็ก” อีกทั้งนายเปี้ยกได้สร้างหุ่นกระบอกขึ้น โดยลักษณะหุ่นของนายเปี้ยกนี้มีลักษณะเหมือนกับหุ่นของหม่อมราชวงศ์เถาะแต่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมากในยุคนั้น ส่วนหุ่นกระบอกคณะจักรพันธ์ุโปษยกฤต เกิดขึ้นมาจากการชมการแสดงของนายเปี้ยก ประเสริฐกุล เรื่องพระอภัยมณี พ.ศ. 2489 – 2499 ได้ทำหุ่นกระบอกของตนเองขึ้นและได้รับการถ่ายทอดวิชาการเชิดหุ่นจากคุณครูขึ้น (ประเสริฐกุล) สกุลแก้ว เจ้าของหุ่นกระบอกคณะนายเปี้ยก จนกระทั่งได้จัดการแสดงหุ่นกระบอกสมัครเล่น “คณะจักรพันธ์ุ โปษยกฤต” ขึ้นที่

โรงละครแห่งชาติโรงเล็ก และจัดการแสดงเผยแพร่จนถึงปัจจุบัน

หุ่นกระบอกพม่า เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หุ่นสาย (Yoke Thé) มีหลักฐานปรากฏเกี่ยวกับการแสดงหุ่นกระบอกเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ.1987 (ค.ศ. 1444) สมัยพระเจ้านเรปติ ได้รับความนิยมนิยมสูงสุดในรัชสมัยพระเจ้าโบดอพญาหรือพระเจ้าปดุง แห่งราชวงศ์คองบอง กระทั่งเมื่อถึงรัชสมัยของพระเจ้ามินดงพระมหากษัตริย์องค์สุดท้ายของพม่า ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติกับพระนางศุภยลัต ศิลปะการแสดงหุ่นตกต่ำมาก เนื่องจากพระมหาลีศุภยลัตไม่ทรงโปรดศิลปะแขนงนี้ ภายหลังจากอังกฤษได้เข้ามายึดครองในช่วงปี พ.ศ. 2429 การแสดงหุ่นพม่าจึงแทบจะสูญสิ้นไป ภายหลังจากต่อมาได้มีการรื้อฟื้นศิลปะการเล่นหุ่นสายหรือหุ่นกระบอกพม่าขึ้นอีกครั้ง ตลอดจนเผยแพร่เป็นศิลปะประจำชาติของพม่าจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปแบบการแสดงหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่าจากองค์ประกอบการแสดง 9 ประการ พบว่า

1. ผู้แสดง ผู้เชิดของหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่าสามารถใช้กันแสดงได้ทั้งชายและหญิง โดยหุ่นไทยผู้เชิดหนึ่งคนสามารถเชิดตัวหุ่นได้หลายตัว ในขณะที่หุ่นกระบอกพม่า ผู้เชิดหนึ่งคนสามารถเชิดหุ่นได้เพียงตัวเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้เชิดหุ่นกระบอกพม่าจะต้องสวมเชือกที่ร้อยติดกับตัวหุ่นจำนวนมาก ทำให้ยุ่งยากซับซ้อนต่อการสับเปลี่ยนตัวละคร
2. ตัวหุ่น ตัวหุ่นประดิษฐ์ขึ้นเลียนแบบตัวละครต่าง ๆ เช่นเดียวกัน แต่หุ่นกระบอกไทยจะมีเพียงศีรษะและลำตัวท่อนบน ไม่มีขา ใช้วิธีการสวมเสื้อตัวเดียวยาวคลุมทั้งตัว ในขณะที่หุ่นกระบอกพม่าจะมีร่างกายครบทุกส่วน สวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายแยกชิ้นส่วนคล้ายกับการแต่งกายของคนจริง
3. กลวิธีและเทคนิคลีลาการเชิดหุ่น ไม่มีความเหมือนกัน เนื่องด้วยหุ่นกระบอกไทยจะทำการเชิดด้วยวิธีการบังคับก้านไม้หรือไม้ตะเกียบที่ติดกับตัวหุ่นซึ่งบังคับจากด้านล่าง ภายใต้อาสน์ที่คลุมปิดแขนของผู้เชิดไว้ ในขณะที่หุ่นกระบอกพม่าจะใช้วิธีการเชิดด้วยการบังคับเชือกที่ร้อยติดกับตัวหุ่นซึ่งบังคับจากด้านบนของตัวหุ่น

4. เรื่องที่นิยมแสดง หุ่นกระบอกไทยนิยมแสดงเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดีไทย ในขณะที่หุ่นกระบอกพม่าจะนิยมเล่นเรื่องที่แต่งขึ้นซึ่งเกี่ยวกับนิทานชาดก ประวัติของค์พระเจดีย์ และประวัติศาสตร์ของพม่า นอกจากนี้ทั้งหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่าจะแสดงเรื่องที่คล้ายกันคือเรื่อง รามายณะหรือรามเกียรติ์

5. เครื่องดนตรี หุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่าจะใช้เครื่องดนตรีประกอบการแสดงคือวงปี่พาทย์เช่นเดียวกัน ต่างกันตรงที่วงปี่พาทย์ของไทยจะใช้ปี่ แต่การแสดงของหุ่นกระบอกพม่าจะใช้ขลุ่ยแทนปี่ ไม่มีขลุ่ยกลองตอก กลองแต้ว และม้าล่อ

6. โรงหุ่น ไม่มีความเหมือนกัน เพราะโรงหุ่นกระบอกไทยจะมีขนาดเล็ก มีฝากั้นทึบ แต่โรงหุ่นกระบอกพม่าตั้งที่บริเวณลานโล่ง ไม่นิยมใช้อุปกรณ์ประกอบฉากจำนวนมาก

7. ฉาก ฉากการแสดงของหุ่นกระบอกไทยจะมีประตูเข้าออกสองด้าน เน้นสีส้มและลวดลายที่วิจิตรงดงาม การออกแบบสร้างฉากเป็นไปตามท้องเรื่อง ในขณะที่หุ่นกระบอกพม่าจะไม่มีประตูเข้าออกเป็นฉากผืนเดียว นิยมใช้เฉพาะฉากป่าและฉากพระราชวังเท่านั้น

8. โอกาสที่แสดง หุ่นกระบอกไทยมักแสดงในงานมหรสพโดยเฉพาะพระราชพิธีหรืองานพระเมรุของเจ้านาย ส่วนหุ่นกระบอกพม่าจะเล่นในงานมงคลงานเฉลิมพระธาตุ และเทศกาลวันสำคัญของพม่า

9. ขนบธรรมเนียมและความเชื่อ เหมือนกันที่ก่อนเริ่มการแสดงทุกครั้งจะต้องมีการกราบไหว้หรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นสิริมงคล แต่ต่างกันที่หุ่นกระบอกไทยจะบูชาพระครุฑุ์หรือพ่อแก่ ส่วนพม่าจะบวงสรวงนั้ตก่อนเริ่มการแสดง อีกทั้งหุ่นกระบอกพม่าไม่อนุญาตให้ผู้หญิงแสดงเรื่องที่เกี่ยวกับชาดก ประวัติศาสตร์และประวัติองค์เจดีย์ อีกทั้งหุ่นแต่ละตัวจะต้องมีชิ้นส่วนและอวัยวะครบทุกชิ้น เรื่องที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ห้ามนำมาเป็นเรื่องล้อเลียนและดูหมิ่นโดยเด็ดขาด

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของการแสดงของหุ่นกระบอกไทยและหุ่นกระบอกพม่าตั้งแต่ประวัติศาสตร์ การกำเนิดและพัฒนาการตามบริบทแวดล้อมในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพบว่าหุ่นกระบอกพม่ามีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานกว่าการแสดงหุ่นกระบอกไทย อีกทั้งหุ่นกระบอกไทยไม่ได้รับอิทธิพลมาจากหุ่นกระบอกพม่า แต่รับอิทธิพลมาจากหุ่นโหล่ล่าของจีน ตรงกับข้อค้นพบของสำนักศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (2560, น. 7) ได้กล่าวว่า หุ่นกระบอกปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์ครั้งแรกในหนังสือสาส์นสมเด็จ นิพนธ์โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ สร้างสรรค์ขึ้นโดยนายเหม่งโดยนำเอาหุ่นจีนโหล่ล่ามาดัดแปลงเป็นหุ่นกระบอกไทย ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าสิ่งเหล่านี้อาจส่งผลให้หุ่นกระบอกของทั้งสองชาติมีความแตกต่างกันออกไปตามบริบทแวดล้อมทางสังคมและแหล่งที่มาของการสร้างหุ่นกระบอกดังเช่น หุ่นกระบอกไทยมีรูปลักษณ์และลักษณะของตัวหุ่นที่เลียนแบบมาจากหุ่นของจีนที่มีเพียงส่วนศีรษะจนถึงลำตัวไม่มีขา แต่หุ่นของพม่าจะมีอวัยวะครบทุกส่วนเป็นต้น ส่วนปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเหมือนของหุ่นกระบอกสองชาติ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าอาจเกิดจากประเทศไทยและพม่ามีความใกล้ชิดและมีดินแดนติดต่อกัน อีกทั้งมีเหตุการณ์ของการทำสงครามที่มีมาหลายยุคหลายสมัย จึงส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมมีความคล้ายคลึงกัน ดังเช่น ทางด้านวรรณคดี ด้านเครื่องดนตรีและเครื่องแต่งกาย เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาประวัติความเป็นมาของหุ่นกระบอกทั้งสองชาติยังช่วยเสริมสร้างให้ผู้คนเกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนในศิลปะประจำชาติของตน เป็นไปตามทางแนวทางของสมนึก ปฏิพานนท์ (2545, น.100) ซึ่งกล่าวว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นการเก็บเหตุการณ์ เรื่องราวหรือการกระทำของมนุษย์ทั้งในด้านความเจริญ ความเสื่อมของสภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง และสังคมในยุคสมัยต่าง ๆ ในอดีต นำมาบันทึกจากหลักฐานประมวลเป็นความรู้ต่อเนื่องเป็นลำดับ และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์อาจก่อให้เกิดความภาคภูมิใจหรืออาจกระทบกระเทือนจิตใจโดยส่วนรวมของชาติ

จากการศึกษาเปรียบเทียบหุ่นกระบอกทั้งสองชาติ พบว่า รูปแบบการแสดงของหุ่นกระบอกไทย และหุ่นกระบอกพม่า มีอัตลักษณ์ร่วมที่เหมือนกัน คือ การใช้ผู้แสดงได้ทั้งชายและหญิง ตัวหุ่นสร้างเลียนแบบตัวละครต่าง ๆ เรื่องที่นิยมแสดงคือรามเกียรติ์หรือรามายณะ มักนำไปใช้แสดงในงานมหรสพหรืองานเทศกาลที่สำคัญ และมีขนบธรรมเนียมความเชื่อในเรื่องของการไหว้หรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนเริ่มการแสดงทุกครั้ง ในขณะที่หุ่นกระบอกทั้งสองชาติมีความแตกต่างในเรื่องของจำนวนของผู้เชิดหุ่น ขนาด รูปร่าง และสัดส่วนตัวหุ่น กลไกการบังคับตัวหุ่น เรื่องที่นิยมแสดง วงดนตรีของไทยจะใช้ปี่ แตงปี่พาทย์พม่าใช้ซอ ไม่มีกลองตอกกลองแต้ว และม៉าล่อ ขนาดและรูปลักษณะของโรงหุ่นจาก และขนบธรรมเนียมความเชื่อบางอย่างที่ต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่าองค์ความรู้เหล่านี้จะทำให้ผู้สนใจศึกษาได้ทราบถึงอัตลักษณ์ที่สำคัญของหุ่นทั้งสองชาติ หากมีการนำองค์ความรู้เหล่านี้ไปใช้ในการต่อยอดทั้งทางด้านการศึกษาหรือทางด้านการสร้างสรรค์ผลงานใหม่ในอนาคต จะทำให้ผู้สร้างสรรค์ผลงานสามารถสื่อสารได้ตรงประเด็น ยังคงรักษาอัตลักษณ์ที่สำคัญของศิลปะการแสดงประเภทนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เกิดคุณค่าทั้งทางด้านสุนทรียภาพและทางด้านสังคมวัฒนธรรม โดยอาจนำรูปแบบของการแสดงหุ่น 9 ประเด็น นำไปสร้างแรงบันดาลใจ หาแนวความคิด เพื่อสร้างสรรค์การแสดงผ่านองค์ประกอบการแสดงทางด้านกระบวนการสร้างบทละครหรือบทการแสดง สร้างเครื่องแต่งกาย สร้างดนตรีและเพลงประกอบการแสดง สร้างอุปกรณ์ประกอบการแสดงหรือนำไปสร้างเป็นการแสดงในรูปแบบใหม่ ดังเช่น ศิลปะการแสดงละครหุ่นคน ซึ่งกำเนิดจากหุ่นหลวง หุ่นกระบอก หุ่นละครเล็ก การแสดงหุ่นของภาคต่าง ๆ แล้วประยุกต์ในเชิงเปรียบเทียบระหว่างคนกับหุ่น หรือคนเลียนแบบหุ่น โดยได้นำวิธีการเชิดหุ่นรูปแบบการแสดง การดำเนินเรื่อง ตลอดจนการแต่งกายของหุ่น เพื่อให้เข้ากับปัจจุบัน เป็นการแสดงร่วมสมัยได้อย่างน่าสนใจ อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปะไทย (ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2563)

หุ่นกระบอกไทย เป็นศิลปะการแสดงแขนงหนึ่งของไทย ที่มีประวัติศาสตร์และรากเหง้ามาอย่างยาวนาน “หุ่น” เป็นเสมือนตัวแทนผู้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชนที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกันออกไป แสดงถึงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของปราชญ์ทางด้านช่างศิลป์และศิลปะการแสดงของไทยที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันแม้ว่าจะมีการส่งเสริมสนับสนุนศิลปะแขนงนี้มากเพียงใด แต่การแสดงก็ยังไม่ได้รับความนิยม ผู้สืบทอดและคณะศิลปินลดน้อยลงจึงทำให้หาชมได้ยาก ทั้งนี้อาจเป็นผลจากปัจจัยแวดล้อมทางด้านวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้เข้ามาสู่สังคมไทย ทำให้ผู้คนสนใจศิลปะไทยน้อยลง ให้ความสำคัญกับสิ่งใหม่มากขึ้น สิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้ศิลปะการแสดงหุ่นอันเป็นมรดกของชนชาติไทยเริ่มสูญหายไปตามกาลเวลา ฉะนั้นคนรุ่นหลังควรตระหนักถึงความสำคัญ ช่วยกันอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยให้คงอยู่ โดยอาจใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาบูรณาการใช้กับการแสดงหุ่นของไทยให้เกิดความน่าสนใจ เกิดเป็นมิติใหม่ของการแสดงหุ่นกระบอกไทยได้ในอนาคต หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรให้การส่งเสริมสนับสนุน มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ชุมชนและการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้ชาวไทยและชาวต่างชาติได้มีโอกาสรับชมการแสดงอันทรงคุณค่าของชาติไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยครั้งนี้สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้นำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์และศิลปะการแสดงในประเทศภูมิภาคอาเซียน และสามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในการสร้างสรรค์ผลงานแสดงหุ่นในรูปแบบใหม่ รวมถึงเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมอันดีของชาติได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การทำวิจัยนี้ขาดการศึกษาข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านหุ่นกระบอกพม่า ส่งผลให้เนื้อหาบางส่วนในงานวิจัยยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ สามารถศึกษาวิเคราะห์ได้เพียงภาพรวมของรูปแบบ

การแสดง ซึ่งยังขาดข้อมูลเชิงลึก ในการวิจัยครั้งต่อไป เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ผู้ที่สนใจศึกษาในเรื่องนี้ควรศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมเชิงลึก งานวิชาการต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). ตอนที่ 6 หุ่นกระบอกอาจารย์จักรพันธ์ โปษยกฤต กรุงเทพมหานคร. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=aF3wZCN_EAw
- ก่องแก้ว วีระจักษ์. (2551). หุ่นกระบอกไทย. สืบค้นจาก <http://saranukromthai.or.th>
- จักรพันธ์ โปษยกฤต. (2529). หุ่นไทย. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา สหประชาชาติ.
- ชูศรี สกุลแก้ว. (2548). อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ นางชูศรี (ชื่น) สกุลแก้ว. กรุงเทพฯ: ซูเปอร์คิงส์การพิมพ์.
- ณัฐวุฒิ กิ่งตระกูล. (2553). นาฏยลีลาหุ่นกระบอกไทยสู่การออกแบบภายในศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม. (วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการออกแบบภายใน มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ประภาศรี ดำสะอาด. (2542). หุ่นกระบอกพม่า. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก.
- ยูริ กมลเสวีรัตน์. (2540). คุณยายหุ่นกระบอก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- วิชชุดา วุฑฒิตย. (2542). นาฏยศิลป์ในงานสมโภชพระราชพิธีต่าง ๆ ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขานาฏยศิลป์ไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- วิลาวัณย์ เศวตเศรนี. (2549). การสร้างสรรค์ประดิษฐ์และการประยุกต์ศิลปะหุ่นไทยเพื่อเป็นสื่อการเรียนรู้. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ. (2563). ความเป็นมาการศิลปะแสดงหุ่นคน. สืบค้นจาก <http://cul.hcu.ac.th/แสดงหุ่นคน>
- สมนึก ปฏิพานนท์. (2545). เทคนิคการสอนและการจัดกิจกรรมกลุ่มวิชาสังคมศึกษาตาม หลักสูตรใหม่. วารสารครูศาสตร์, 30(3), 92-106.
- สุนทร ชุตินทรานนท์. (2542). พม่าอ่านไทย: ประวัติศาสตร์และศิลปะไทยในทัศนะพม่า. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- สำนักศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย. (2560). องค์ความรู้ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยสาขาศิลปะการแสดง การจัดเทศกาลหุ่นไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- หอม คลายานนท์. (2545). หลากรสเมืองพม่า. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอนก นาวิกมูล. (2519). หุ่นไทย หุ่นงานหลวง งานราษฎร์. วิทยาสาร, 27(28), 41-42.
- WS Channel. (2562). Myanmar puppet show. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=PlfdHifwhwU>

